

Γεωγραφίες

Γεωγραφίες, Τεύχος 41, 2023

ΤΖΟΥΜΕΪΚΕΡΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ ΜΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Λίζα Παπαδόδημα

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

ΤΖΟΥΜΕΪΚΕΡΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ ΜΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ¹

Παπαδόδημα Λίζα

Σύμβουλος Προγραμμάτων Έρευνας
lrap@cmtprooptiki.gr

Εισαγωγή

Τοποθετώντας το σκηνικό, το παρασκήνιο του θα ήταν ο χώρος πίσω από την αυλαία, τα φώτα και το κοινό. Ο/η παρατηρητής/ήτρια έχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί το χώρο σφαιρικά με τη σκηνή, τους θεατές αλλά και το αφανές συνεργείο. Οι σκέψεις, που περιλαμβάνονται εδώ, αφορούν προβληματισμούς πάνω σε κριτικές οι οποίες μόνο γόνιμα θα μπορούσαν να συνδιαμορφώσουν ένα ριζοσπαστικό χώρο· ό,τι μπορεί να σημαίνει αυτό για τον/την καθένα/καθεμία από εμάς που το παρακολουθούμε.

Ο τόπος και ο άνθρωπος θα λέγαμε ότι είναι το βασικό ενδιαφέρον αυτής της συζήτησης και συγκεκριμένα τα επιβλητικά Τζουμέρκα. Με κοινά γεωκοινωνικά χαρακτηριστικά με τις όμορες περιοχές της Ηπειρωτικής Πίνδου και στο σύνολό του τον ελληνικό και βαλκανικό ορεινό χώρο, τα Τζουμέρκα αποτελούνται από διάσπαρτους πολυάριθμους οικισμούς στην οροσειρά μεταξύ 3 νομών, όπου κατοικούν μόνιμοι και «κάτοικοι του Σαββατοκύριακου».

Με τις διαδοχικές κρίσεις της τελευταίας 15ετίας καταγράφηκαν προσπάθειες νέων να κατοικήσουν την περιοχή που κατά πλειοψηφία δεν κράτησαν πολύ. Πολλές από τις προσπάθειες αυτές αντιμετώπισαν

την έλλειψη υποδομών στέγασης, καθώς με τη χρήση του Σαββατοκύριακου τα διαθέσιμα οικήματα είναι ελάχιστα. Οι συνθήκες ήταν πιο ευνοϊκές για όσους/ες κατάγονταν και κρατούσαν σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό επαφή με την κοινότητα και πήραν το δρόμο της επιστροφής.

Πρόκειται για ανθρώπους στην παραγωγική ηλικία (30-50 χρονών, Μ.Ο. 38 χρονών), κυρίως άνδρες που ζούσαν πριν σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπως στην Αθήνα, στα Ιωάννινα, ή και σε πόλεις του εξωτερικού πριν μετεγκατασταθούν στην οροσειρά. Παράλληλα, ή κατ' αποκλειστικότητα, ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τις μικρές βιολογικές καλλιέργειες λαχανικών, οσπρίων και ξηρών καρπών και τη μελισσοκομία. Σε αυτήν την τοπικά προσαρμοσμένη οικονομία η καλλιέργεια ακόμα και του σπιτικού μπιστανιού, που καλύπτει τις βασικές ανάγκες του νοικοκυριού και συχνά συμπληρώνει το εισόδημα των μικρών καλλιεργητών, όπως και η χιλιομετρική απομόνωση από τα αστικά κέντρα, δημιουργούν ένα κενό στο οποίο η καινοτομία ξεκινάει εκεί όπου τελειώνουν τα όρια της αγοράς. Χωρικά απομακρυσμένοι/ες προσαρμόζουν και ανακαλύπτουν τρόπους να αυξήσουν την παραγωγή και να πειραματιστούν

1. Το παρόν αποτελεί το παρασκήνιο της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου για την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας σχετικά με τις Χωρικές Πολιτικές και Ανάπτυξη στην Ευρώπη, υπό την επίβλεψη του ομότιμου καθηγητή Κωστή Χατζημιχάλη το ακαδημαϊκό έτος 2022-2023. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον Ιούλιο έως τον Δεκέμβριο του 2022 και περιλάμβανε δύο επιτόπιες επισκέψεις στο Καλέντζι και τα Ιωάννινα για τη συλλογή των δεδομένων (συνολικά 20 συνεντεύξεις διά ζώσης ή/και διαδικτυακά).

με νέα ή παραδοσιακά τοπικά προϊόντα, μεθόδους καλλιέργειας και τεχνολογικές λύσεις.

Με την ανάγκη αυτή καταγεγραμμένη και το προαναφερθέν ανθρώπινο δυναμικό στήθηκε το σκηνικό για την πειραματική εφαρμογή πεδίου δημιουργίας μιας κοινότητας Δημιουργών/Κατασκευαστών (κατά τα πρότυπα του μοντέλου Σχεδιάζουμε Παγκόσμια, Κατασκευάζουμε Τοπικά – Design Global, Manufacture Local, DGML),¹ που θα κατασκεύαζε ανοιχτές αγροτικές λύσεις προσαρμοσμένες στις ανάγκες της περιοχής. Οι commoners ονομάστηκαν Τζουμέικερς.

Το σκηνικό

Το πείραμα σχεδιάστηκε από την ερευνητική κολεκτίβα P2P Lab² η οποία ξεκίνησε ως makerspace το 2012 για να εξελιχτεί σε ερευνητική κολεκτίβα που θα εστιάζει στη μελέτη και παραγωγή της ομότιμης ψηφιακής μάθησης και των κοινών. Ανάμεσα στα βασικά ενδιαφέροντά τους, το μοντέλο του Design Global Manufacture Local (Σχεδιάζουμε Παγκόσμια, Κατασκευάζουμε Τοπικά) αποτέλεσε και το πεδίο πειραματισμού για τη δημιουργία ενός ανοιχτού εργαστηρίου, στο οποίο μια κοινότητα ανθρώπων θα κατασκευάζει συνεργατικά εργαλεία για αγροτική παραγωγή μικρής κλίμακας.³

Ο εξοπλισμός και η πιλοτική λειτουργία του Κοινοτικού Εργαστηρίου των Τζουμέικερς στο Καλέντζι Ιωαννίνων χρηματοδοτήθηκαν από δύο ευρωπαϊκά έργα έρευνας και ανάπτυξης, δείχνοντας την ευρωπαϊκή στροφή προς τις κοινωνικές προτάσεις καινοτομίας.⁴ Τα δυο έργα είναι το «Phygital, Σχεδιάζουμε παγκόσμια, κατασκευάζουμε τοπικά» στο πλαίσιο του προγράμματος Interreg V-B «Βαλκανι-

κή – Μεσόγειος 2014-2020» και το Cosmolocalism, ένα ερευνητικό εγχείρημα στο πλαίσιο του προγράμματος έρευνας και καινοτομίας Horizon 2020, για αντίστοιχες κοινότητες-πλότους στο Μπουτάν και την Εσθονία.

Για το Κοινοτικό Εργαστήριο των Τζουμέικερς έχει παραχωρηθεί από τον Πολιτιστικό Συλλόγο Καλεντζίου ένας όροφος στο κτίριο της Πρώην Υφαντικής Σχολής. Πρόκειται για ένα γραμμικό οικισμό που ο δρόμος περνάει μέσα από το μεγαλύτερο κομμάτι του χωριού και βρίσκεται πολύ κοντά στο ποτάμι. Απέχει 50 λεπτά από τα Ιωάννινα με ανανεωμένο οδικό δίκτυο και αποτελεί πέρασμα για τα Τζουμέικερς. Αριθμεί 55 ανθρώπους που κοιμούνται στο χωριό. Στις υποδομές υπάρχει μια ταβέρνα-καφενείο, ένα ΚΕΠ, 2 μικροί ξενώνες, χωρίς έντονη δραστηριότητα στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Το κτίριο του κλειστού πλέον σχολείου συχνά εξυπηρετεί ως συνεδριακός χώρος.

Οι πρωταγωνιστές

Κατά το σχεδιασμό του εγχειρήματος ήταν σαφές ότι μόνο ο άρτια εξοπλισμένος χώρος και τα έξοδα λειτουργίας δεν θα ήταν αρκετά. Η κοινότητα των Τζουμέικερς θα στήνεται κατά το πρότυπο ενός οικοσυστήματος ομότιμης παραγωγής βασισμένης στα κοινά που αποτελείται από την κοινότητα των παραγωγών, τα ψηφιακά κοινά, επιχειρήσεις προσανατολισμένες στα κοινά, και μια κοινωφελή οργάνωση για την υποστήριξη του οικοσυστήματος.⁵

Η φιλόδοξη αυτή μήτρα προϋποθέτει μια κοινότητα με ικανοποιητικούς μηχανισμούς επικοινωνίας, κανονισμών λειτουργίας, διάκρισης

ρόλων και επομένως διακυβέρνησης⁶ και ως αποτέλεσμα η δημιουργία της μέσα από τον πιλότο των Τζουμέικερς θεωρήθηκε και η μεγαλύτερη επιτυχία της προσπάθειας.

Για τη σύνθεση της ομάδας των Τζουμέικερς, η στόχευση των συντονιστών ήταν να δημιουργήσουν μια κριτική μάζα (critical mass), με την τεχνική της χιονοστιβάδας στους 2 Δήμους Βορείων και Κεντρικών Τζουμέικερς και αφού εντοπίστηκαν οι πρώτοι/ες ενδιαφερόμενοι/ες, η αναζήτηση επεκτάθηκε μέσα από αυτούς/ές.

Στη συνέχεια αναζητώντας πόρτα-πόρτα στα χωριά της περιοχής να συναντήσουμε κόσμο που θα μπορούσε να καταλάβει το αφήγημα, την ιδέα και μπορεί να έχει και πρότερη εμπειρία με κατασκευές.

(Δημιουργός-Ερευνητής, Βόλος)

Η σύστασή της έχει τις ρίζες της στο εναρκτήριο κάλεσμα-συνάντηση των Τζουμέικερς αλλά και σε στρατηγικές διασυνδέσεις σε προσωπικό επίπεδο, καθώς όπως είδαμε αρκετά από τα μέλη της Κοινότητας έχουν κοινωνικές σχέσεις στην περιοχή. Ερευνητής του P2P Lab από αυτούς που ανέλαβαν να προσεγγίσουν τους κατοίκους στα χωριά αναφέρει σχετικά με τη διαδικασία εντοπισμού ενδιαφερομένων στην κοινότητα που κράτησε περίπου 3 μήνες:

Μας πήγε στο χωριό να τον γνωρίσουμε και είπαμε αυτός ο άνθρωπος μάλλον κάποια πράγματα που λέμε εμείς και σκεφτόμαστε τα είχε ήδη στο μυαλό του πριν από εμάς.

(Δημιουργός-Ερευνητής-Παραγωγός, Καλέντζι)

Τους πρότειναν να φτιάξουν μια κοινότητα που θα χρησιμοποιεί την τεχνολογία συμβατά με τις το-

πικές, πολιτιστικές και οικονομικές συνθήκες και θα κάνει χρήση όσο το δυνατόν τοπικών διαθέσιμων πόρων, με διαδικασίες που θα ορίζει και θα ελέγχει η ίδια η κοινότητα, αυτό που στην οικονομική γεωγραφία θα χαρακτηρίζαμε ως «κατάλληλη τεχνολογία» (appropriate technology).⁷ Σύμφωνα με τους Δημιουργούς τα εργαλεία που κατασκευάζονται με αυτόν τον τρόπο αντικαθιστούν στρεβλώσεις στην αγορά που δεν λαμβάνουν υπόψη τις μικρές κλίμακας και ιδίως ορεινές καλλιέργειες.

Η αρχική διαδικασία οργάνωσης και λειτουργίας της ομάδας και της κατασκευής των εργαλείων μέσα από τα Εργαστήρια Κατασκευής δημιούργησε σύμφωνα με τους ίδιους ένα νέο περιβάλλον μάθησης, αλλά και σύνθεσης δεξιοτήτων. Συγκεκριμένα όπως αναφέρει ένας Δημιουργός-Παραγωγός-Αγρότης: «Στην αρχή δεν ήμουν σίγουρος πώς θα καταλάβαινε κάποιος (για την ομότιμη παραγωγή) και θα ήθελε να βοηθήσει». Παρ' όλες τις όποιες αρχικές αμφιβολίες η διαδικασία της ομότιμης μάθησης και ανταλλαγής φαίνεται να λειτούργησε θετικά.

Η ομάδα που συγκροτήθηκε από παραγωγούς/αγρότες και ερευνητές/ήτριες δημιούργησαν και την Κοινότητα των Τζουμέικερς. Η εμπειρία της κοινωνικοποίησης και αλληλοεπίδρασης των εργαστηρίων λειτούργησε συνδεδετικά για τα μέλη της ομάδας δημιουργώντας συνέργειες και στήνοντας τις βάσεις για την πλατφόρμα ενός Δικτύου των Κοινών και νέων συνεργατικών εγχειρημάτων. Το Δίκτυο αποτελούν φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, θεσμικοί φορείς, εκπρόσωποι συλλόγων και τοπικών κοινοτήτων εγχώρια και διεθνώς. Ακολουθεί ο εγχώριος χάρτης του Δικτύου των κοινών με

τους βασικούς τοπικούς και υπερτοπικούς κόμβους που περιλαμβάνει.

Τα μέλη της κοινότητας δεν έμειναν μόνο στην εσωτερική συσπείρωση, αντίθετα διοργάνωσαν συναντήσεις, εκδηλώσεις και ανοιχτές –αλλά και μη– συζητήσεις μέσα σε αυτά τα 4 χρόνια και ξεκίνησαν να ανοίγουν το δίκτυο σε νέες ή υπάρχουσες συνεταιριστικές επιχειρήσεις στο νομό Ιωαννίνων και στην περιφέρεια της Ηπείρου. Η συνεργασία είχε ως αποτέλεσμα το 2022 την ίδρυση της Ένωσης Φορέων ΚΑΛΟ Περιφέρειας Ηπείρου που προέκυψε από την ανάγκη θεσμικής αντιπροσώπευσής τους και τη δημιουργία της πρώτης μη κερδοσκοπικής ενεργειακής κοινότητας ΚΟΙΝΕΡΓΕΙΑ.⁸

Η πλοκή

Ξεκινώντας από την ίδια την παραγωγή πρωτότυπων λύσεων, τα 13 εργαλεία⁹ που κατασκευάστηκαν από δημιουργούς παραγωγούς/αγρότες και ερευνητές/ήτριες προέκυψαν μετά την καταγραφή των αναγκών τις οποίες εξέφρασαν οι παραγωγοί/αγρότες. Από αυτά, ο πασσαλοκαρφωτήρας για περίφραξη, το σκαπτικό χεϊρός και το τριβείο ρίγανης είναι τα πλέον διαδεδομένα μεταξύ των χρηστών/ριών, ωστόσο δεν έχει ολοκληρωθεί η οικονομική αποτίμησή.

Για την ερευνητική ομάδα, το νέο σύστημα ταυτόχρονα παράγει αξία χρήσης και επομένως είναι δύσκολο να αποτυπωθεί το αναπτυξιακό της πρόσημο, που δεν είναι κερδοσκοπικό, αλλά κοινωνικό. Οι λύσεις που κατασκευάζονται καλύπτουν τις ανάγκες των αγροτών μικρών καλλιεργειών που δεν θα μπορούσαν να καλύψουν αντίστοιχα μηχανήματα της αγοράς. Παράλλη-

λα, η συνεχής αναβάθμιση και βελτίωση των εργαλείων ευνοεί την καινοτομία σε προσαρμοσμένες λύσεις που συχνά δεν καταγράφονται. Συγκεκριμένα τα σχέδια του τριβείου αρωματικών φυτών χρησιμοποιήθηκαν από τοπικό μηχανουργείο στα Χανιά που έκανε αντίστοιχες προσαρμογές και τροποποιήσεις.

Στο σημείο αυτό οι Δημιουργοί αλλά και μέλη του Δικτύου σημειώνουν και άλλα οφέλη, όπως το οικονομικό αποτύπωμα στην τοπική κοινότητα, που έχει κοστολογηθεί μόνο εμπειρικά. Η επισκεψιμότητα του χωριού στο Καλέντζι όπου γίνονται τα εργαστήρια μεταφράζεται σε αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας κατά την περίοδο των εργαστηρίων και τα τελευταία χρόνια έχει οδηγήσει και σε αναβάθμιση/δημιουργία τουριστικών υποδομών, όπως η μετατροπή του κλειστού δημοτικού σχολείου σε συνεδριακό χώρο με δυνατότητα καταλύματος.

Η κοινότητα των Τζουμέικερς στηρίζει την ανταλλαγή γνώσης, τεχνογνωσίας, τις άτυπες συνεργατικές δραστηριότητες, την ανταλλακτική οικονομία, τις νέες προτάσεις καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, τις καταγραφές των τοπικών αναγκών, την προώθηση της συνεργατικής παραγωγής-οικονομίας, με έντονη εξωστρέφεια και κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Αυτή η ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών με τη δημιουργία εμπιστοσύνης και συνεργασίας μέσω ανταλλακτικών πρακτικών παράγει, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν, όχι μόνο οικονομικά οφέλη, αλλά μπορεί να οδηγήσει στην οικοδόμηση αυτόνομων και συνεκτικών κοινοτήτων στο μέλλον. Όπως αναφέρει μέλος του Δικτύου των Κοινών:

Δεν υπάρχει μεμονωμένη ανάπτυ-

ξη. Εμείς λέμε ότι παράλληλα πρέπει να υπάρχει τουριστική, τεχνολογική, πολιτισμική, όλα να μπουστάρουν.

(Μέλος Συνεταιριστικής Επιχείρησης, Δίκτυο κοινών, Ιωάννινα)

Θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ότι η επιτυχής αυτή εξέλιξη και διεύρυνση της κοινότητας θα στηρίζονταν από ένα ολοκληρωμένο σύστημα κοινοτικής διακυβέρνησης, παρ' όλα αυτά μέχρι σήμερα υπάρχουν μόνο γενικά πρωτόκολλα λειτουργίας χωρίς σαφή καθορισμό της οργάνωσης και λειτουργίας της κοινότητας που σ' ένα βαθμό αντισταθμίζονταν, όπως αναφέρουν, «από μια κουλτούρα που μπορεί να λειτουργεί αντί κειμένου που είναι πιο πραγματική και δεν ακολουθά ένα εγχειρίδιο».

Η αλήθεια είναι ότι το πεδίο δεν στερούνταν προκλήσεις και παρά τον αρχικό σχεδιασμό, οι πραγματικές συνθήκες δημιούργησαν ή ενίσχυσαν τους αποκλεισμούς που αρχικά είχαν προβλεφθεί. Συγκεκριμένα το δεύτερο μεγάλο βήμα ήταν η αποδοχή και συμμετοχή της τοπικής κοινότητας που εν μέσω πανδημίας, αλλά και αρχικής δυσπιστίας ως προς το εξωγενές εγχείρημα, δεν κρίθηκε ικανοποιητική. Στην περίπτωση του φύλου τα ποσοστά συμμετοχής και δημιουργίας είναι αποκαρδιωτικά. Τέλος, παρ' όλη την οριζόντια απεύθυνση η διακυβέρνηση δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τα εσκαμμένα των άτυπων ιεραρχιών/αποκλεισμών που διατρέχουν ανάλογα εγχειρήματα, είτε των ψηφιακών κοινών είτε των ορεινών αγροτικών περιοχών.

Στον αντίποδα σε αυτά τα τέσσερα χρόνια η Κοινότητα των Τζουμέικερς έχει οργανώσει και συντονίσει περισσότερα από 25 εργαστήρια και άλλες εκπαιδευτικές δράσεις, όπως διεθνή θερινά σχολεία

Εικόνα 1. Γεωγραφική απεικόνιση του Δικτύου των κοινών στην Ελλάδα

Πηγή Υποβάθρου Χάρτη: World Topographic Map, ESRI

και έχει συγκεντρώσει το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον με τη συμμετοχή σε ερευνητικές μελέτες και σε επιστημονικά συνέδρια, καθώς και σε εκδηλώσεις φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Τέλος έχει λάβει ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις από διαφορετικούς φορείς για τις δράσεις της και έχει βραβευθεί διεθνώς ως καλή πρακτική καινοτομίας για την αγροτική παραγωγή.

Η αυλαία;

Η φιλόδοξη αυτή πρόταση πιλοτικής ενίσχυσης της τοπικής επιχειρηματικότητας και τεχνολογικής αυτονομίας, στηριγμένη στις ανάγκες και τους πόρους της τοπικής κοινότητας, κατάφερε να καταγράψει και να αναπτύξει ανοιχτές τεχνολογίες και να πειραματιστεί με ένα πρότυπο αυτοοργανωμένης κοινότητας ως πλατφόρμα, που δεν μπόρεσε όμως να ξεπεράσει τους συνήθεις αποκλεισμούς και τις ανάτομεις αναδυόμενες ιεραρχίες.

Η ομότιμη διαδικασία της κατασκευής και οι ευρύτερες εκπαιδευτικές δραστηριότητες σχετικά με το περιβάλλον και την οικονομία δημιουργήσαν τις προϋποθέσεις να αναπτυχθούν ευρύτερα εγχειρήματα στην περιοχή και να δημιουργηθεί ένα οικοσύστημα ανθρώπων με κοινές αξίες και αναπτυξιακό πρόσημο. Ταυτόχρονα φαίνεται ότι η τοπική κοινότητα ενισχύθηκε μέσα από ένα μη συμβατικό τουριστικό προϊόν γνώσης και δημιουργίας, ενώ συγχρόνως αξιοποιήθηκαν δημόσιες υποδομές που μέχρι τότε δεν χρησιμοποιούνταν.

Σε επίπεδο περιφέρειας ξεκίνησε να δημιουργείται ένας υβριδικός χώρος για τη δημιουργία και ανάδειξη συνεργατικών και κοινωνικών εγχειρημάτων, ξεκινώντας παράλληλα θεσμικό διάλογο με πολιτικούς, εκπαιδευτικούς και άλλους φορείς στην περιοχή. Σε επίπεδο υπερτοπικό λειτούργησε ως επιταχυντής για τη δημιουργία ενός εγχώριου και διεθνούς δικτύου κοινών για την προώθηση ενός πολιτικού υποδείγματος τεχνολογικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής αυτονομίας για τις συνεργατικές κοινότητες.

Σε αυτό το αρχικό στάδιο η δημιουργία ενός κοινωνικού φανταστικού στο οποίο η κάθε κοινότητα θα μπορεί αυτόνομα να χαράζει προϋποθέσεις, κοινωνικούς κώδικες και να συνδιαχειρίζεται πόρους με ανοιχτές διαδικασίες, είναι συχνά χρονοβόρα και σε άμεση συσχέτιση με τα πολιτισμικά πρότυπα της κάθε περιοχής.

Τα μέλη της κοινότητας συμφωνούν ότι το πιο σημαντικό στοιχείο για την πορεία του εγχειρήματος αποδείχτηκε η ίδια η κοινότητα που έχει δημιουργηθεί, αλλά χωρίς τη γεωγραφική αναφορά του Κοινοτικού Εργαστηρίου δεν θα ήταν εύκολο να πετύχει τον ίδιο βαθμό

συνοχής και αλληλεπίδρασης. Η συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων και ο τρόπος εμπλοκής των θεσμικών φορέων αποτελεί ακόμα ένα στοίχημα για τους Τζουμέικερς. Παρ' όλα αυτά η συνέπεια, η διάρκεια, αλλά και τα οφέλη στην κοινότητα είναι παράγοντες για την επιτυχή κοινοτική του ενσωμάτωση.

Για όσα ακόμα δεν έχουν επιτευχθεί η επόμενη ημέρα της πιλοτικής εφαρμογής θα καθορίσει στόχους από την αρχή. Η χρηματοδότηση, η οποία θα ολοκληρωθεί το καλοκαίρι του 2023, θα σημάει και ένα νέο κύκλο για τους Τζουμέικερς, που μέσα από ανοιχτή διαβούλευση θα διαμορφώσουν ένα νέο επιχειρηματικό μοντέλο βασισμένο στο DGML, με αυτόνομη πλέον νομική μορφή.

Και ίσως αυτό θα κρίνει την αυλαία. Η χειραφέτηση μιας πιλοτικής κοινότητας μπορεί να καταστεί καλή κοινοτική πρακτική σε επίπεδο περιφέρειας και εθνικά. Όπως δηλώνουν, ένα κοινοτικό εργαστήριο χρειάζεται σχεδόν 50.000€ για να δημιουργηθεί και να ξεκινήσει παραγωγή. Η ανάπτυξη και η βιωσιμότητά του όμως θα εξαρτηθεί από την κοινότητα που θα δημιουργηθεί και τον τρόπο διαχείρισής του.

Για το μοναδικό πείραμα στον ελληνικό αγροτικό χώρο και ένα από τα λίγα διεθνώς, η συνέχεια της λειτουργίας του ως κοινού με την αρχική ιδέα ζωντανή, είναι και το μεγάλο στοίχημα.

Βιβλιογραφία

Eleftheriadou, D., Hartog, E. και Gkiaouri, N. (2021) «The Cities Challenge: Driving a Green and Digital Recovery and Social Resilience», *Computer*, 54, σ. 70-75.
Giotitsas, C. και Ramos, J. (2017) «A

New Model of Production for a New Economy. Two Cases of Agricultural Communities», Source Network. New Economics Foundation. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/33661849/A_New_Model_of_Production_for_a_New_Economy.

Kostakis, V., Vragoteris, V. και Lal, Acharja I. (2021) «Can peer production democratize technology and society? A critical review of the critiques», *Futures*, 131.
Pantazis, A. και Meyer, M. (2020) «Tools from Below: Making Agricultural Machines Convivial», *The Greek Review of Social Research*, 155, σ. 39-58.

Papadimitropoulos, V. (2021) «Platform Capitalism, Platform Cooperativism, and the Commons», *Rethinking Marxism* 3 (2), σ. 246-262.

Σημειώσεις

1. Το DGML είναι ένα μοντέλο παραγωγής που βασίζεται στη σύγκλιση των παγκόσμιων ψηφιακών κοινών (δηλαδή γνώση, λογισμικό και σχεδιασμός) με τις τοπικές τεχνολογίες παραγωγής, μέσα από τη δημιουργία ομότιμων δικτύων (Giotitsas και Ramos 2017). Το μοντέλο DGML ακολουθεί τη λογική του ό,τι δεν είναι σπάνιο γίνεται παγκόσμιο (δηλαδή τα παγκόσμια κοινά της γνώσης, ο σχεδιασμός και το λογισμικό) και ό,τι είναι σπάνιο (δηλαδή το υλικό) είναι τοπικό (Papadimitropoulos 2021).

2. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. τη σχετική ιστοσελίδα του P2P Lab.

3. Σχετικά με τη θεωρητική πλαισίωση του εγχειρήματος, βλ. Pantazis και Meyer 2020.

4. Βλ. Eleftheriadou κ.ά. 2021.

5. Το αλφαβητάρι των κοινών (<https://abc.commonsgroup.org/short/cbpp>).

6. Kostakis κ.ά. 2021.

7. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κατάλληλη τεχνολογία, βλ. www.appropedia.org-Appropriate technology.

8. Βλ. Ένωση Φορέων ΚΑΛΟ Περιφέρειας Ηπείρου, ΚΟΙΝΕΡΓΕΙΑ.

9. Βλ. <https://www.tzoumakers.gr/tools/>.